

Een archeologisch bureau-onderzoek voor de wijk Kieviet-Noord te Wassenaar (ZH)

K.A. Hebinck

ARC-Rapporten 2009-147

Geldermalsen
2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek voor de wijk Kieviet-Noord te
Wassenaar (ZH)

ARC-Rapporten 2009-147
ARC-Projectcode 2009/261

Tekst
K.A. Hebinck
Afbeeldingen
K.A. Hebinck
Redactie
N. van Malssen

definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Geldermalsen, 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

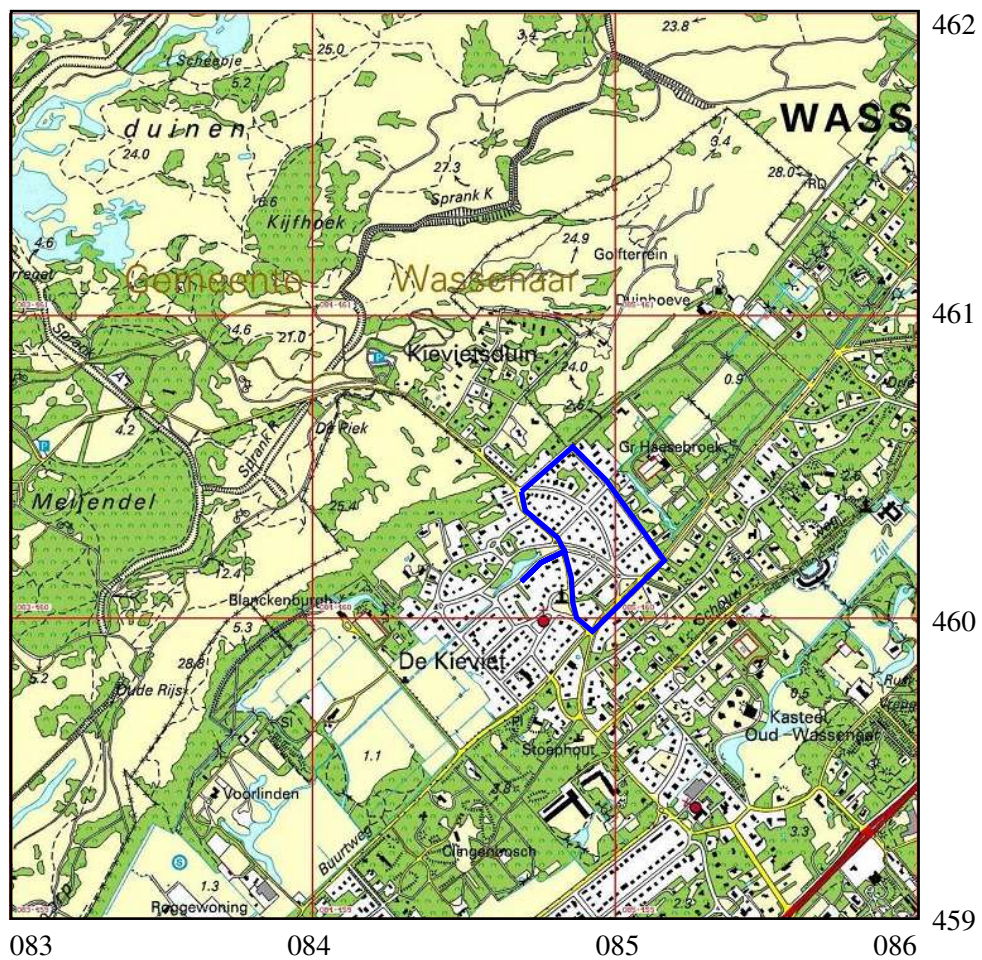
Projectnaam	Wassenaar, Kievit-Noord
Projectcode	2009/261
Archisnummer	36150
Beheer en plaats van documentatie	Archaeological Research & Consultancy
Projectleider	drs. A.J. Wullink
Contact	0345-620101, a.j.wullink@arcbv.nl
Opdrachtgever	Warenco Ingenieurs, mw. J. Thomas
Contact	020-7504600, j.thomas@warenco.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Wassenaar, drs. J.A. Waasdorp
Contact	070-5122403, awaasdorp@wassenaar.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Kieviet-Noord
Plaats	Wassenaar
Gemeente	Wassenaar
Provincie	Zuid-Holland
Kaartblad	30G
RD-coördinaten	W: 84.557/460.531 N: 84.857/460.574 O: 85.156/460.206 Z: 84.894/459.959
Totale lengte tracé	ca. 2,8 km

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Formatie van Naaldwijk, laagpakket van Schoorl en Zandvoort
Geomorfologie	Ingesloten strandvlakte en (afgegraven) strandwal
Bodem	Valkvaaggronden
Historische situatie	De onderzoekslocatie ligt binnen een voonwijk die in de jaren 20 van de vorige eeuw is gebouwd. Hiervoor was de locatie vooral in gebruik als bouw- en weiland.
Archeologische verwachting	De onderzoekslocatie heeft door de ligging op de strandwal en ingesloten strandvlakte een hoge tot middelhoge archeologische trefkans op resten uit de periode Neolithicum – Nieuwe Tijd.

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving (omlijnd), voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van Warenco Ingenieurs heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek uitgevoerd voor de wijk Kievit-Noord te Wassenaar. Aanleiding tot dit onderzoek vormen de voorgenomen werkzaamheden aan het riool en drainage binnen de wijk. Door deze werkzaamheden worden mogelijk archeologische resten bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Het bureau-onderzoek is verricht op 20 juli 2009 door drs. K.A. Hebinck. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie ligt in villawijk De Kieviet, ten zuidoosten van de kern van Wassenaar. De ligging van de locatie is weergegeven in afbeelding 1. Het onderzoeksgebied betreft de wegen binnen dit deel van de woonwijk. Deze wegen zijn momenteel geasfalteerd. De totale lengte van de wegen binnen het onderzoeksgebied bedraagt 2,8 km. De wegen liggen op een hoogte van 1,1 tot 2,2 m +NAP.

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

De geplande werkzaamheden op de locatie bestaan uit werkzaamheden aan de rioolering en de aanleg van een drainagesysteem. Voor het grootste deel betreffen de werkzaamheden het vervangen van het bestaande riool voor nieuwe riool met drainage, waarbij deze samen een grotere verstoring geven dan het bestaande riool. In de Kievietslaan en Koninginneweg zal het ook gaan om nieuw aan te leggen riool en drainage. Een overzicht van de werkzaamheden wordt gegeven in afbeelding 2. Het riool en de drainage zullen worden aangelegd onder de bestaande wegen. De geplande verstoringdiepte bedraagt hier ongeveer 1 tot 2 m –mv.

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

1.5 Werkwijze

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële bewoonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruik gemaakt van Archis2, de online archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. Naast deze informatie wordt, als deze voorhanden zijn, ook gebruik gemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten. Voor onderhavig onderzoek is gebruik gemaakt van de archeologische waarden- en beleidskaart van de gemeente Wassenaar en de provincie Zuid-Holland.³ De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand van historisch-topografisch kaartmateriaal en historische bronnen. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

De onderzoekslocatie ligt in het duingebied. De ontstaansgeschiedenis van dit gebied hangt sterk samen met de holocene zeespiegelstijging. Aan het eind van de laatste ijstijd (het Weichselien, ca. 115.000 – 10.000 jaar geleden) stond de zeespiegel ongeveer 125 m lager dan nu. Toen de ijskappen begonnen te smelten had dit een grote zeespiegelstijging tot gevolg. Tot 7000 BP⁴ verliep deze stijging zeer snel, waardoor de strandwallen die toen zijn gevormd al weer snel werden afgebroken en oostwaarts weer werden opgebouwd. Tussen 5500 en 4500 BP was de snelheid van de zeespiegelstijging dusdanig afgenomen dat de kustlijn zich stabiliseerde (Beets & Van der Spek 2000). Vanaf deze tijd konden de strandwallen zich in westelijke richting uitbouwen, waarbij de jongere ten westen van de oudere werden gevormd. Door de doorgaande zeespiegelstijging nam de hoogte van de strandwallen in westelijke richting toe. De uitbouw van de kust door de vorming van nieuwe strandwallen ging door tot ca. 4000 – 3000 BP (Berendsen 2005a). De afzettingen van deze strandwallen behoren binnen de Formatie van Naaldwijk tot het Laagpakket van Zandvoort (De Mulder et al. 2003). Door de vorming van nieuwe strandwallen werd er een gesloten rij van strandwallen gevormd, waardoor de zee minder invloed had op het achterliggende land. Hierdoor trad in dit gebied verzoeting op en werd er op grote schaal veen (Hollandveen) gevormd. Ook in de strandvlakten tussen de strandwallen werd veen gevormd (Berendsen 2005b). De strandwallen vormde dus de hogere en drogere delen in een verder nat gebied. Het zijn daardoor aantrekkelijke locaties geweest voor bewoning. Op de strandwallen

³http://geo.zuid-holland.nl/geo-loket/kaart_chs.html.

⁴BP: before present, ¹⁴C-jaren voor heden waarbij 1950 als referentiejaar wordt genomen.

ontstonden door de wind van zee lage duinen (Oude Duinen). De fijnzandige afzettingen hiervan behoren tot het Laagpakket van Schoorl (De Mulder et al. 2003). Veel van deze Oude Duinen zijn echter vanaf de Late Middeleeuwen afgegraven. Vanaf de 10e eeuw versteilde het kustprofiel zich en vond er erosie aan de kust plaats. Hierdoor kwam er een grote hoeveelheid zand beschikbaar waardoor de Jonge Duinen konden worden gevormd. Deze Jonge Duinen zijn met een maximale hoogte van 30 tot 50 m +NAP veel hoger dan de Oude Duinen. De vorming van de Jonge Duinen was rond 1600 voltooid (Berendsen 2005b).

De onderzoekslocatie ligt volgens de geomorfologische kaart (afb. 3) in bebouwd gebied binnen ingesloten strandvlaktes (2M40) tussen de strandwallen (3K28 en 4K28). Ten noordoosten van het onderzoeksgebied en waarschijnlijk ook daarbinnen zijn deze afgegraven of geëgaliseerd (2M49). In zuidoostelijke richting zijn de oudere standwallen te zien. De Jonge Duinen en bijbehorende vlakten en laagten (12C1 en 13C1) liggen direct ten noordwesten van de het onderzoeksgebied. Op de hoogtekaart van de locatie (afb. 4) zijn de strandwallen nog te herkennen. Dit betekent dat deze niet geheel zijn afgegraven. Volgens de bodemkaart (afb. 5) zijn zowel op de strandwallen als de strandvlakten hier vlakvaaggronden aanwezig. Vlakvaaggronden zijn zandgronden zonder minerale eerdlaag, met een roestige ondergrond (De Bakker & Schelling 1989). Deze strandvlakten bestaan uit ontkalkt matig fijn zand, waarin lokaal ook veen gevormd is (Markus & Van Wallenburg 1982). In de lager gelegen strandvlakten ten zuidoosten van de onderzoekslocatie zijn beekerdgronden (pZg21) te vinden. De duinen ten noordwesten van de locatie worden gekenmerkt door duinvaaggronden (Zd20A).

2.2 Bekende archeologische waarden

De onderzoekslocatie heeft op zowel de IKAW (afb. 6) als op de provinciale cultuurhistorische waardenkaart (CHS) van Zuid Holland (afb. 7) een hoge tot middelhoge archeologische trefkans. Deze hoge trefkans geldt voor de strandwallen binnen de onderzoekslocatie. Volgens de provinciale CHS worden op deze strandwallen sporen van bewoning verwacht vanaf het Neolithicum. De tussenliggende strandvlakten hebben een middelhoge trefkans. Volgens de archeologische beleidskaart van de gemeente Wassenaar (afb. 8) ligt het grootste deel van de onderzoekslocatie binnen een gebied met Hollandveen op zand. Dit gebied heeft een hoge trefkans op archeologische resten vanaf het Neolithicum. Alleen het noordelijke deel heeft een lage trefkans. Circa 200 m ten zuidoosten van het onderzoeksgebied is aan de Schouwweg een archeologisch monument van hoge archeologische waarde aanwezig (monumentnr. 3191). Het betreft een terrein met sporen van bewoning uit de IJzertijd en de Vroege Middeleeuwen en een akker uit de Late Middeleeuwen. Op dit terrein is bij een booronderzoek een cultuurlaag aangetroffen (waarnemingsnr. 57670) en bij een opgraving aardewerk uit de IJzertijd en Vroege Middeleeuwen (waarnemingsnrs. 17295 en 17296). Op circa 650 m ten noordwesten van het onderzoeksgebied zijn, op een voormalige AMK-terrein in de jonge duinen, archeologische sporen en/of resten aangetroffen uit de Late IJzertijd en/of Romeinse Tijd en uit de periode Late IJzertijd – Vroeg-Romeinse Tijd (waarnemingsnr. 17279). Voor de aanleg van een drainagesysteem in de wijk Nieuw-Wassenaar ten zuiden van het onderzoeksgebied, is bij een booronderzoek

in maart 2009 in drie boringen in een strandvlakte, mogelijk een prehistorische akkerlaag aangetroffen. Daarnaast is een gracht aangetroffen, die behoort bij de voormalige hofstede Groot-Hoefijzer.

2.3 Historische situatie

De strandwallen in de omgeving zijn, getuige de archeologische waarnemingen, al voor langere tijd bewoond. De meeste nederzettingen lagen op de oude strandwallen. De strandwal zelf was daarnaast ook in gebruik als bouwland. De venige, laaggelegen strandvlakten waren vooral in gebruik als grasland. Op de grens van het bouw- en grasland lagen langs wegen boerderijen (Barends et al. 2005). Het dorp Wassenaar is ontstaan in de 11e eeuw op de rand van een strandwal. Tot halverwege de 19e eeuw groeide Wassenaar weinig en bleef de bebouwing beperkt tot de strandwal waarop het dorp ontstaan was. Na de Tweede Wereldoorlog werden ook de strandwallen in de omgeving op grotere schaal bebouwd. Wel zijn er in het begin van de 20e eeuw verschillende villaparken rondom Wassenaar gebouwd. In die tijd zijn veel voormalige buitenplaatsen omgevormd tot villapark. Het villapark De Kieviet, waarbinnen het onderzoeksgebied gelegen is, is ontstaan ten zuidwesten van de buitenplaats Groot Haesebroek en rond De Kieviet. De bouw begon langs de Duinweg in het noordelijk deel. Hier werd in 1912 de eerste villa gebouwd. Eind jaren '20 van de vorige eeuw was De Kieviet vrijwel geheel volgebouwd.⁵ Op de kadastrale kaart van 1830 (afb. 9) is te zien dat het onderzoeksgebied vrijwel geheel onbebouwd is. Wel is in het noordelijk deel langs de duinen enige bebouwing aanwezig. Het overige deel van het terrein was in gebruik als bouwland en vooral als weiland. Op de topografische kaart uit 1914 (afb. 10) is voor het eerst te zien dat begonnen was met de aanleg van het huidige wegenpatroon. Er is op dat moment nog weinig bebouwing aanwezig. Hierna is het gebied langzaam volgebouwd. De topografische kaart uit 1934 (afb. 11) laat zien dat de bouw vrijwel was voltooid.

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. Het onderzoeksgebied ligt in het Hollandse kustgebied op drie strandwallen en de tussengelegen strandvlakten. De strandwallen hebben een hoge trefkans en de strandvlakten een middelhoge trefkans op archeologische resten uit de periode Neolithicum – Nieuwe Tijd. De archeologische sporen en/of resten worden verwacht aan de top van de strandwallen en op de flanken van de strandwallen, waar het mogelijke archeologische niveau bedekt kan zijn door jongere afzettingen (veen). Op de strandwallen kunnen ook duinen aanwezig zijn, waardoor het archeologische niveau overstoven kan zijn en op grotere diepte, tot 2 m –mv, aangetroffen kan worden. In de omgeving zijn veel strandwallen afgegraven of geëgaliseerd. In dat geval heeft de strandwal een lage archeologische trefkans. De eventueel aanwezige archeologische resten zullen voornamelijk bestaan uit anorganische resten zoals aardwerk, (vuur)stenen artefacten en mogelijk metaal. Daarnaast kunnen door de hogere

⁵www.kich.nl.

grondwaterstanden in vooral de strandwallen ook organische resten zoals hout en bot bewaard gebleven zijn.

3 Samenvatting en conclusie

De onderzoekslocatie ligt op strandwallen en -vlakten in het Hollandse kustgebied. De strandwallen hebben een hoge trefkans en de strandvlakten een middelhoge trefkans op archeologische resten uit de periode Neolithicum – Nieuwe Tijd. In de directe omgeving zijn vooral vondsten uit de periode IJzertijd – Vroege Middeleeuwen gevonden. De archeologische resten worden verwacht aan de top van de strandwallen. In de omgeving zijn de strandwallen deels afgegraven of geëgaliseerd, waardoor de archeologische waarden vernietigd (kunnen) zijn. Op basis van het bureau-onderzoek kan geconcludeerd worden dat er nog archeologische waarden in het onderzoeksgebied aanwezig kunnen zijn.

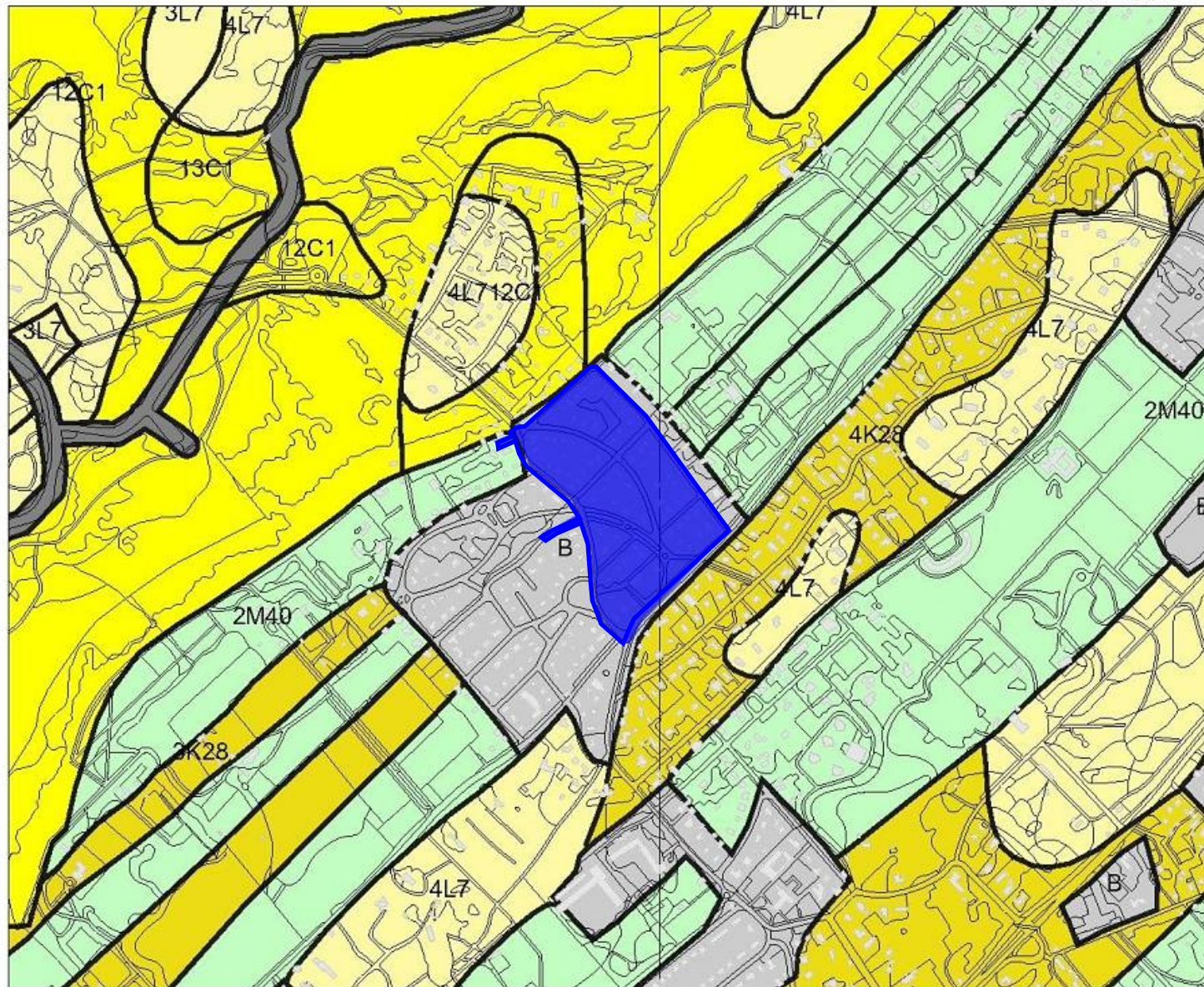
4 Aanbeveling

Gezien de archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie wordt de aanbeveling gedaan verder archeologisch onderzoek uit te voeren om vast te stellen of er daarwerkelijk archeologische waarden binnen het plangebied aanwezig zijn. In overleg met het bevoegd gezag, de gemeente Wassenaar (in de persoon van drs. J.A. Waasdorp), wordt vervolgonderzoek noodzakelijk geacht zowel binnen de delen waar het nieuwe riool en de nieuwe drainage wordt aangelegd als binnen de delen waar het bestaande riool wordt vervangen door riool met drainage. Het vervolgonderzoek dient te worden uitgevoerd als een verkennend booronderzoek. Aangezien het riool wordt aangelegd onder bestaande wegen, dient dit booronderzoek uitgevoerd te worden in de naastgelegen groenstroken om de bodemopbouw van het plangebied in kaart te brengen en om te bepalen of er een cultuurlaag in de top en de flanken van de strandwallen aanwezig is.

Literatuur

- Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland; de hogere niveaus*. Wageningen.
- Barends, S. et al. (red.), 2005. *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering*. Utrecht.
- Beets, D.J. & A.J.F. van der Spek, 2000. The Holocene evolution of the barrier and the backbarrier basin of Belgium and the Netherlands as a function of Late Weichselian morphology, relative sea-level rise and sediment supply. *Netherlands Journal of Geosciences* 79, pp. 3–16.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A., 2005a. *Fysisch-geografisch onderzoek. Thema's en methoden*. Assen (Fysische geografie van Nederland). 4e geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A., 2005b. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Markus, W.C. & C. van Wallenburg, 1982. *Bodemkaart van Nederland, Schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 30 West 's-Gravenhage en 30 Oost 's-Gravenhage*. Wageningen (Bodemkaart van Nederland Schaal 1:50.000).
- Mulder, E.J.F. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.

86257 / 461390

83517 / 459151

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- GEOMORFOLOGIE ((c)Allerra)**
- Wanden
- Hoge heuvels en ruggen
- Terpen
- Hoge duinen
- Plateaus
- Terrassen
- Plateau-achtige vormen
- Waaiervormige glooiingen
- Niet-waaiervormige glooiingen
- Lage ruggen en heuvels
- Welvingen
- Vlakten
- Laagten
- Ondiepe dalen
- Matig diepe dalen
- Diepe dalen
- Water
- Bebouwing
- Overig (Dijken etc)

0 500 m

N

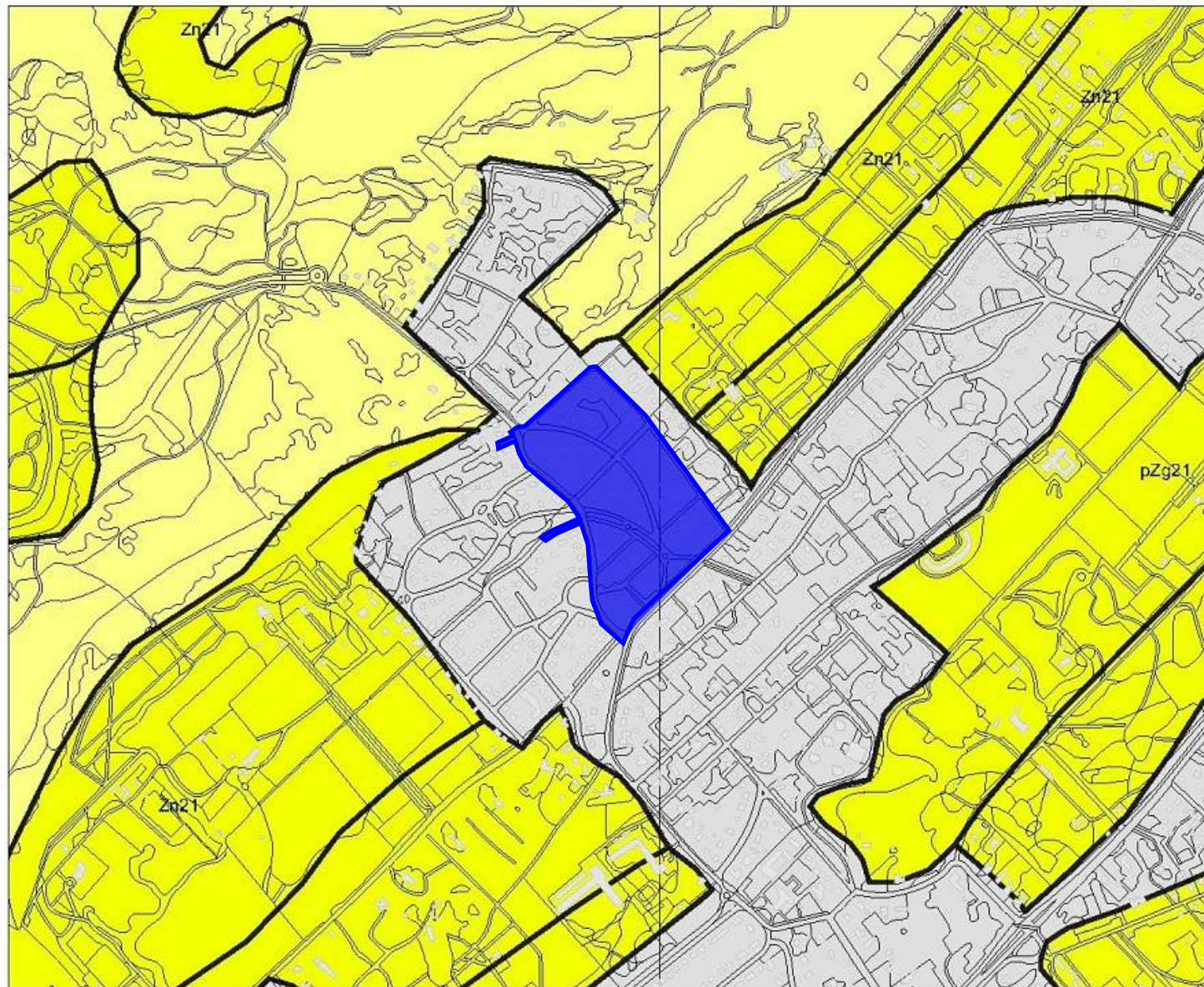

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Afbeelding 3 Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (blauw) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

86257 / 461390

83517 / 459151

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- BODEM ((c)Alterra)**
- Associaties
- Brikgronden
- Bebouwing
- Dijk, bovenlandstrook
- Dikke eerdgronden
- Fluviaale afz ouder pleistoceen
- Groeve, gegraven, mijnstort
- Kalksteenverweringsgronden
- Oude rivierkleigronden
- Overige oude kleigronden
- Ondiepe keileemgronden
- Leemgronden
- Zeekleigronden
- Mariene afz ouder pleistoceen
- Niet-gerijpte minerale gronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Rivierkleigronden
- Kalk lutumarme gronden
- Veengronden
- Moerige gronden
- Water, moeras
- Podzolgronden
- Kalkloze zandgronden
- Kalkhoudende zandgronden

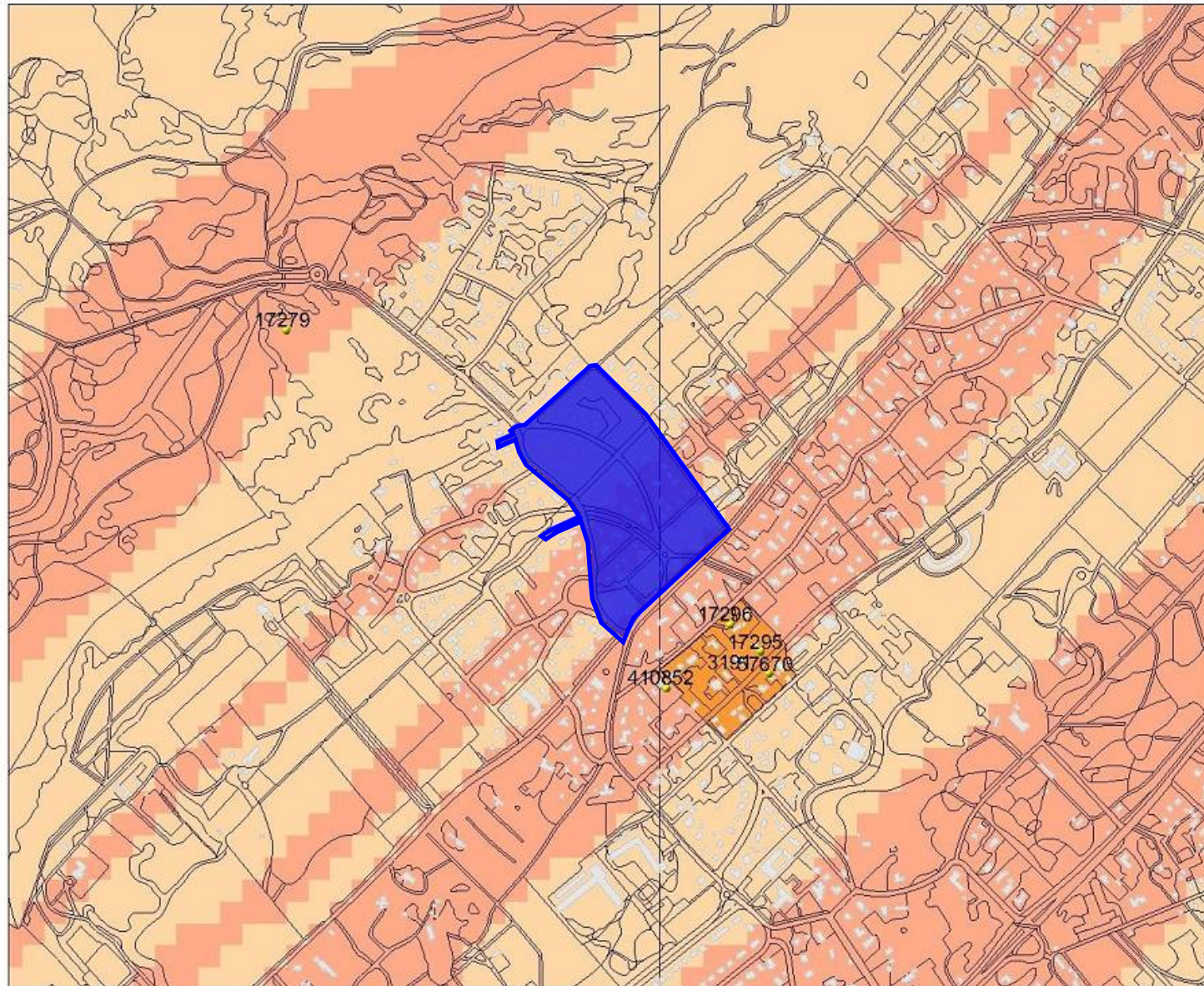
0 500 m

Archis2

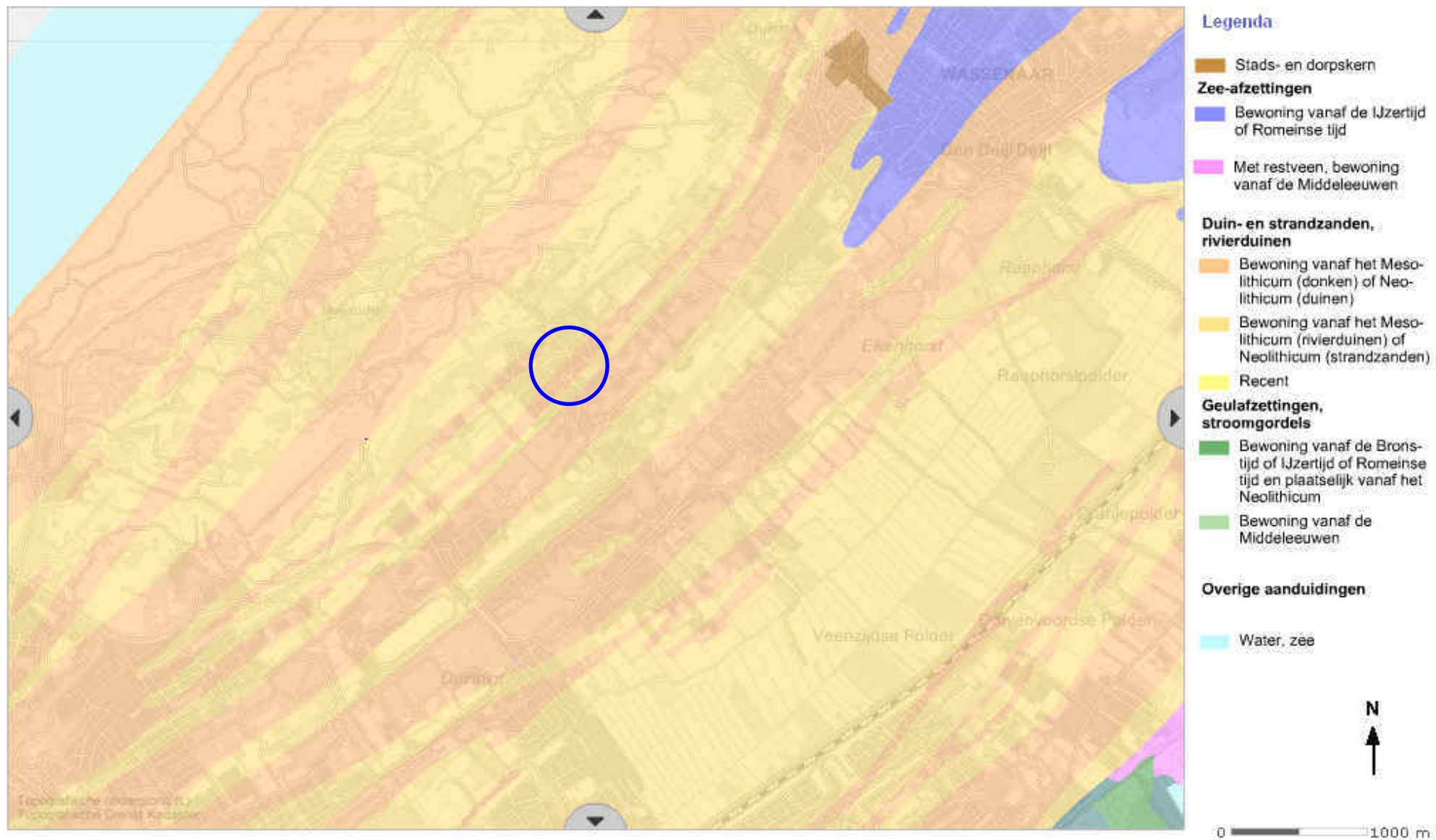
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

86257 / 461390

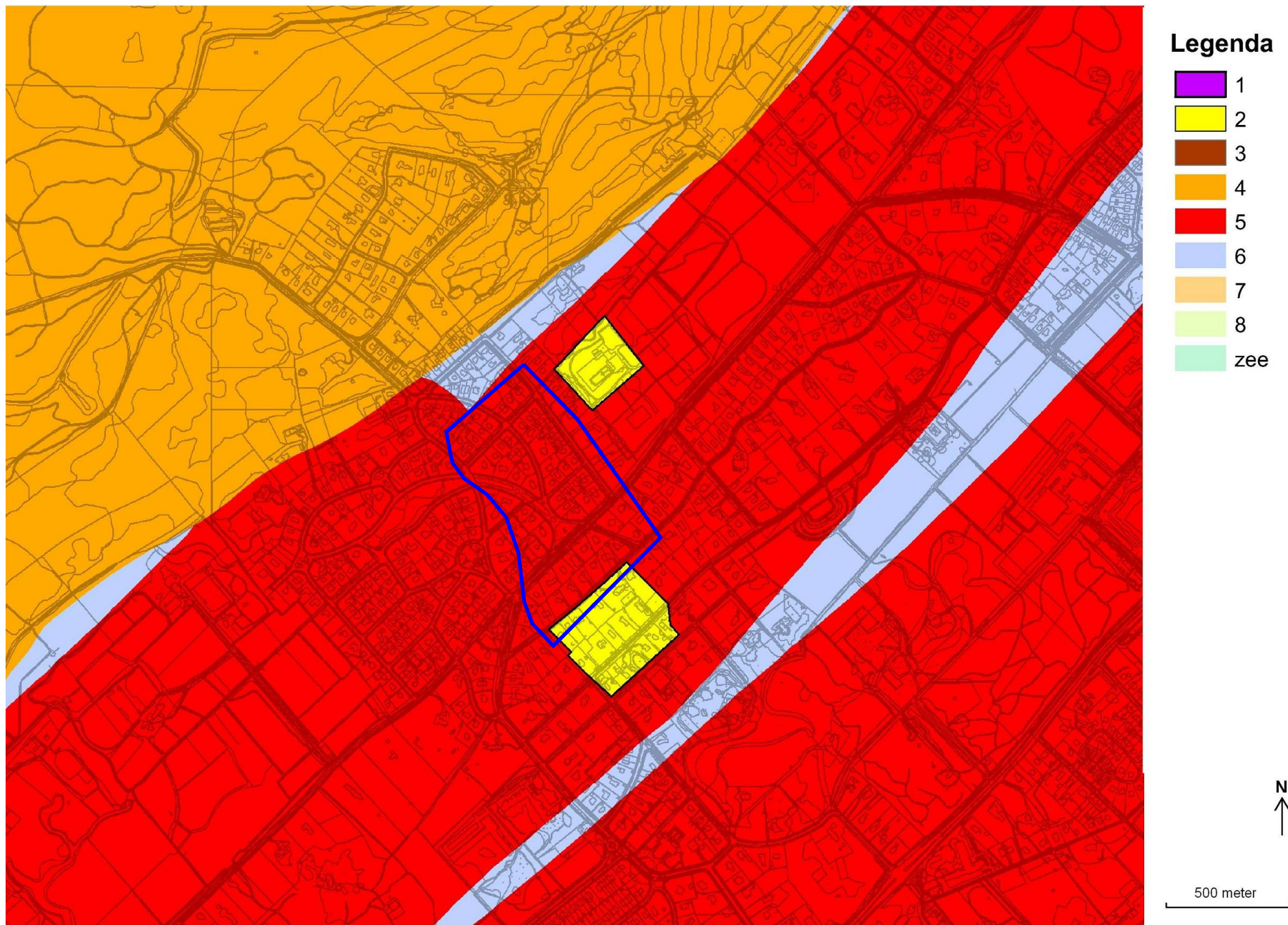

83517 / 459151

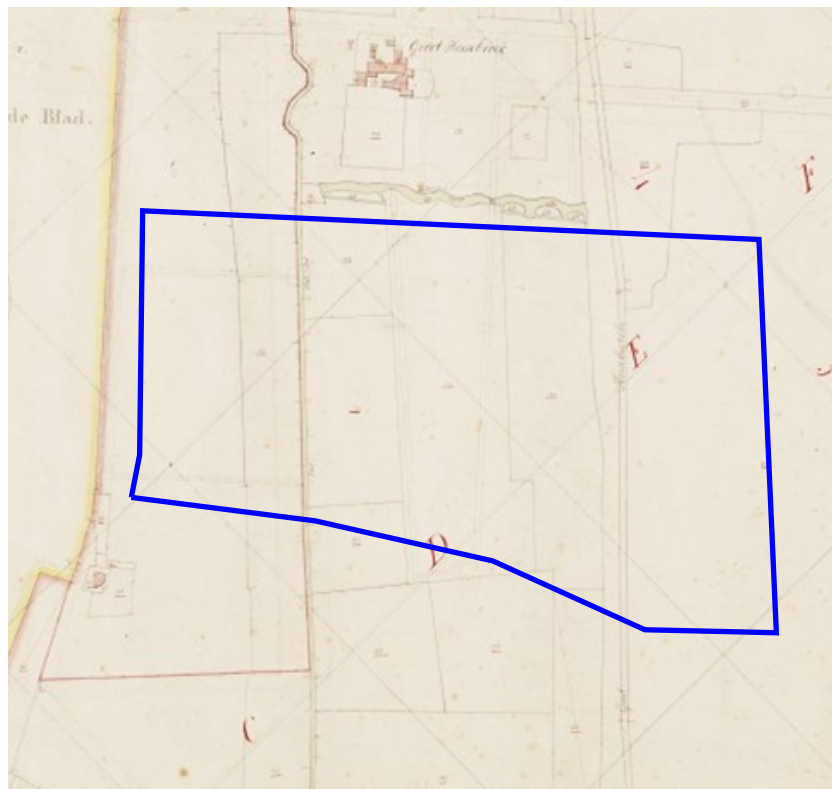
Afbeelding 6 Archeologische waarden op de onderzoekslocatie (blauw) en in de omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

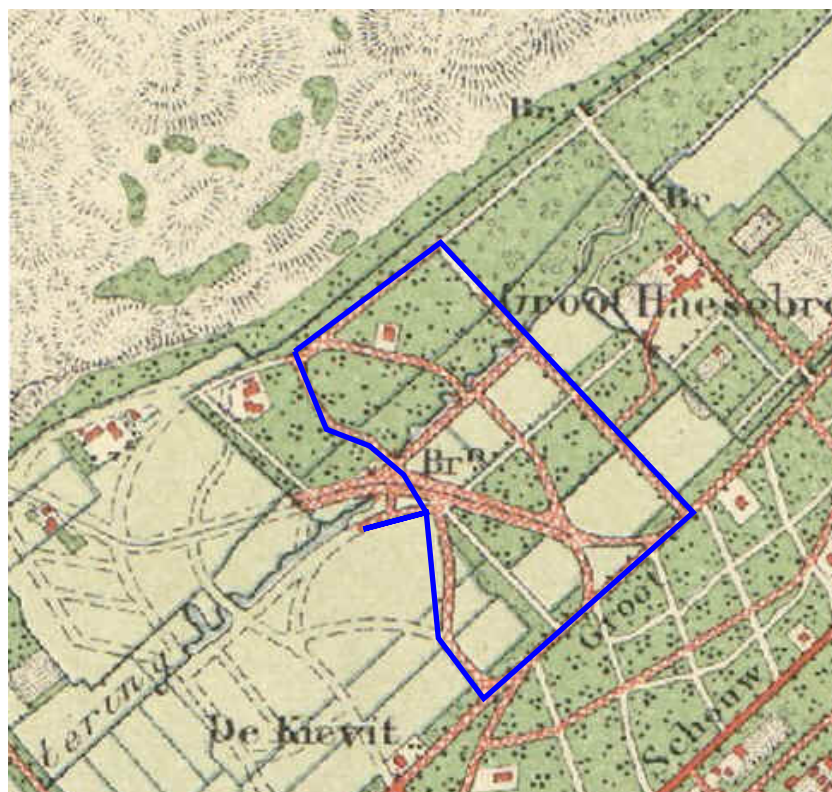
Afbeelding 7 Uitsnede van de Cultuurhistorische Kaart van Zuid-Holland van de onderzoekslocatie (omcirkeld) en omgeving.

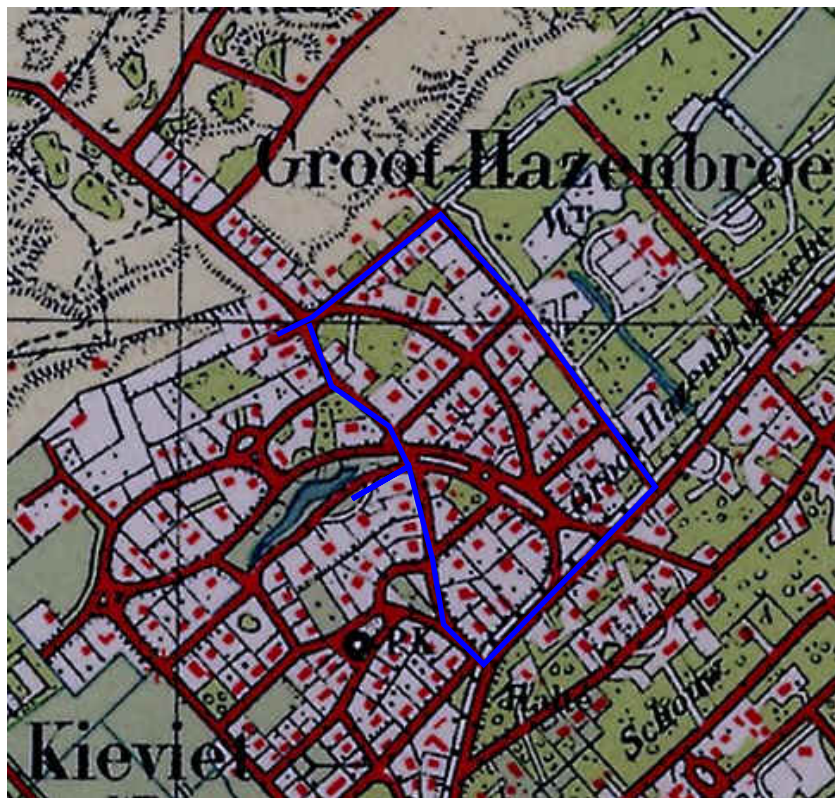
Afbeelding 8 Uitsnede van de archeologische beleidsadvieskaart van de gemeente Wassenaar van de onderzoekslocatie (blauw omljnd) en omgeving. 2 = terrein van hoge en zeer hoge waarde, 4 = Hoge verwachting voor de periode Neolithicum – Nieuwe tijd: Duinen, 5 = Hoge verwachting voor de periode Neolithicum – Nieuwe tijd: Hollandveen op zand en rivierklei, 6 = Lage archeologische verwachting: Hollandveen op klei. Bron: Nota Archeologie gemeente Wassenaar.

Afbeelding 9 De onderzoekslokatie (globaal omlijnd) op een kadastrale kaart uit het begin van de 19e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

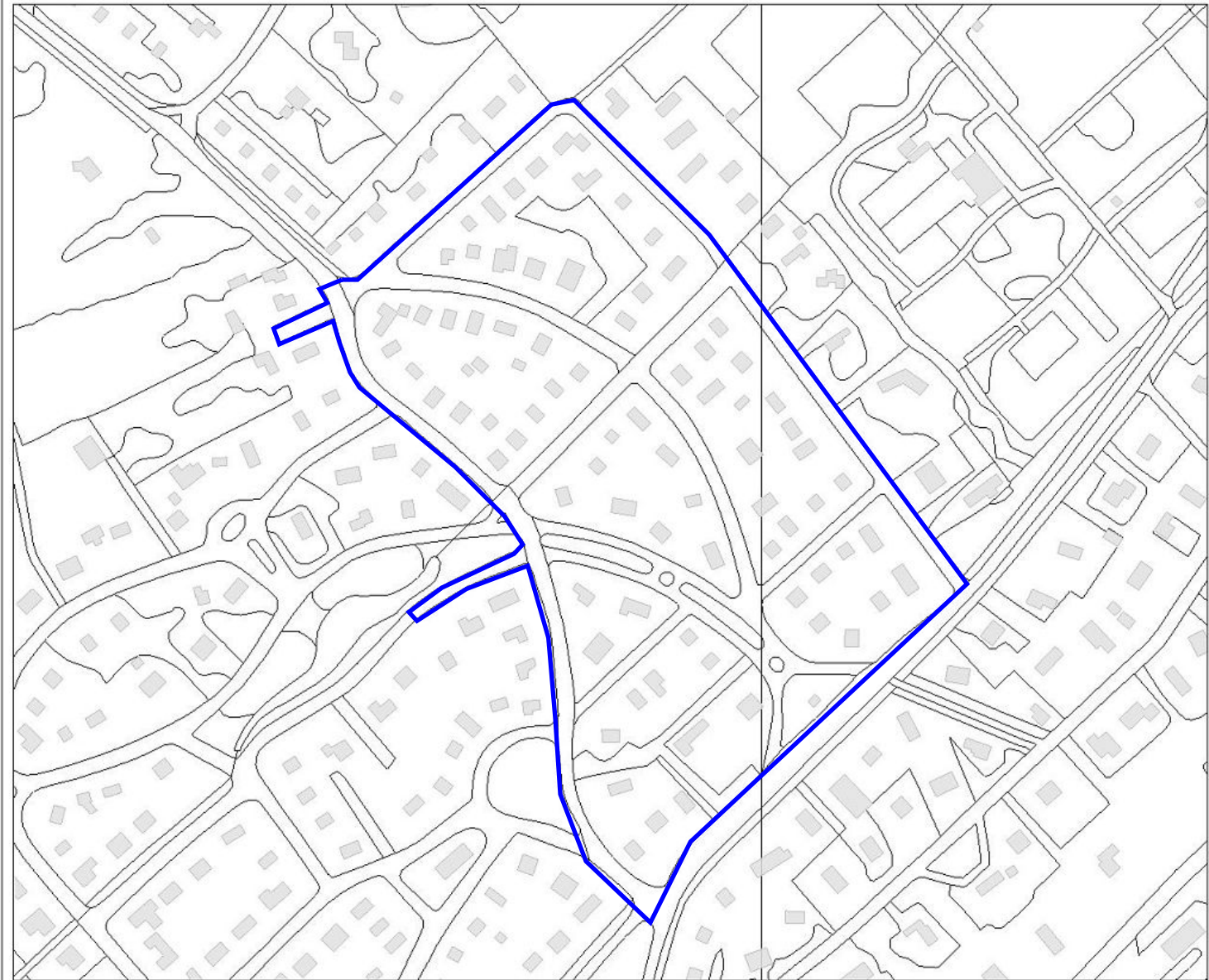

Afbeelding 10 De onderzoekslokatie op een topografische kaart uit 1914. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 11 De onderzoekslocatie (globaal omljnd) op een topografische kaart uit 1934. Bron: www.watwaswaar.nl.

85341 / 460644

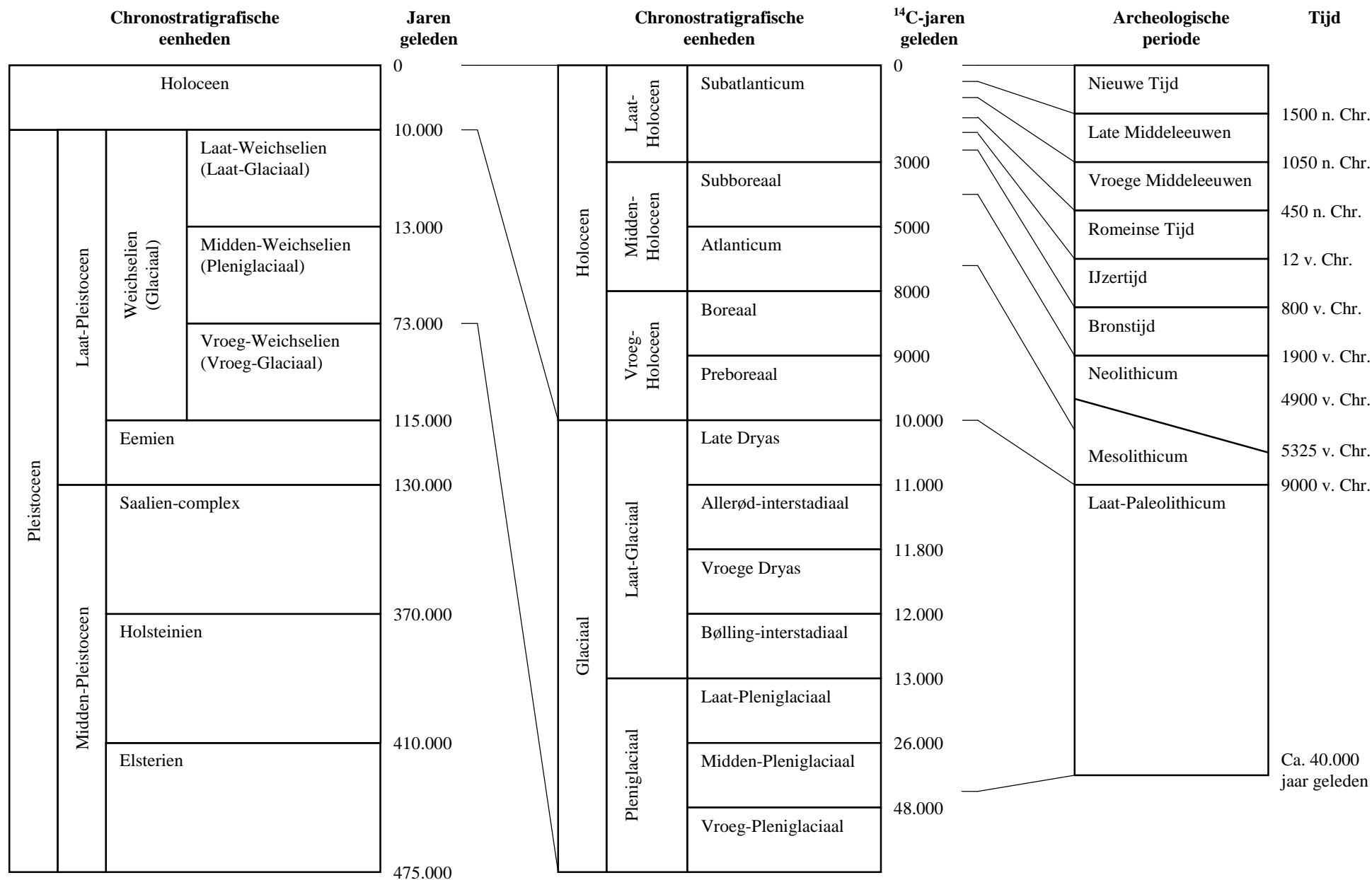

- Legenda**
- HUIZEN
 - TOP10 ((c)TDN)
 - Plangebied

84428 / 459898

Afbeelding 12 De onderzoekslocatie.

Bijlage 1 Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.